

Examen VWO

**2022**

tijdvak 1  
donderdag 12 mei  
13.30 - 16.30 uur

**Nederlands**

Dit examen bestaat uit 42 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 66 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

### Alles is gemaakt om kapot te gaan

(1) De megalomane tentoonstelling *Treasures from the Wreck of the Unbelievable*<sup>1)</sup> van Damien Hirst, die van april tot begin deze maand te zien was in Venetië, was, zoals alle 5 waarlijk grote kunst, in alles extreem. Zij was verspreid over twee complete musea en bestond uit honderden sculpturen van goden, helden, 10 mythologische figuren en demonen van vaak gigantische omvang, die waren vervaardigd uit de kostbaarste materialen: brons, goud, zilver, jade en marmer uit Carrara.

(2) Het was een tentoonstelling met een verhaal. De beelden waren zogenaamd de schatten van het Romeinse schip 'de Ongelooflijke' dat in de eerste eeuw na Christus 20 was vergaan voor de kust van Oost-Afrika en dat in 2008 bij toeval was teruggevonden. Er werd een video vertoond van de moeizame bergingswerkzaamheden door duikers van de 25 kolossale beelden van de zeebodem. In de tentoonstellingszalen hingen kleurenfoto's van de bergingsoperatie. Er was een replica van het schip opgesteld met een interactieve 30 reconstructie van de manier waarop de beelden in het ruim geborgen moesten zijn. Net als in een echt archeologisch museum was er ook voorzien in zalen met vitrines vol 35 troep waar je snel aan voorbijloopt: gebruiksartikelen, potten en pannen, pollepels en muntjes die nu eenmaal ook waren gevonden.

(3) De vergankelijkheid, dan wel de 40 onvergankelijkheid van kunst werd gethematiseerd. Veel beelden waren beschadigd. De meeste vertoonden

zichtbare sporen van een eeuwenlang verblijf op de zeebodem. Ze 45 waren overdekt met veelkleurige wieren, schelpen, koralen, algen en zeesponzen. Maar dat was dus ook allemaal nauwkeurig in brons gegoten of in marmer uitgehakt. Als je 50 daar goed over nadenkt, is dat ironisch. Echte oudheidkundige kunstschatten die van de zeebodem zijn opgediept, zouden worden schoongemaakt voordat ze in een museum 55 worden tentoongesteld. Bij Hirst maakten het verval en de tekenen van vervlogen eeuwen een onvervreemdbaar deel uit van het kunstwerk.

(4) De tentoonstelling ging over echt en nep. In de fictieve context van een 60 verzonnen verhaal over een gezonken schip en een berging werden uiterst tastbare, technisch volmaakte 65 en duurzame beelden getoond die een verzonnen en een werkelijk verleden evoceerden. Het zichtbare verval was fictie, want die beelden waren gisteren gemaakt. Maar 70 uiteindelijk was die aftakeling verre van fictief, want ze refereerde aan de vergankelijkheid en het bederf die ons in de werkelijkheid omringen.

(5) De tentoonstelling ging over kunst 75 en kitsch en over de relatie tussen ambachtelijkheid en kunst. De technische perfectie van de sculpturen stond in schril contrast met wat doorgaans voor hedendaagse kunst moet 80 doorgaan. Ik heb ook de Biënnale bezocht in Venetië, waar een staalkaart wordt getoond van de moderne avant-garde. Grote gekleurde bollen van papier-maché. Schoenen aan

85 een touwtje. Honderden gekleurde  
cassettebandjes op een stuk karton  
gelijmd. *Treasures from the Wreck of*  
*the Unbelievable* was een kolossale  
opgestoken middelvinger naar die  
90 dilettanten met hun ideetjes en knut-  
selwerkjes en stelde tegelijkertijd de  
vraag wat dan wel de moeite waard  
is om in een museum tentoon te stel-  
len. Staat de combinatie van techni-  
95 sche perfectie met de kostbaarste  
materialen garant voor waardevolle  
kunst? Eeuwenlang is dat wel zo ge-  
weest. Hirst stelde het hedendaagse  
dedain voor ambachtelijkheid aan de  
100 kaak. En moet iets per se eeuwen-  
oud zijn om waarde te hebben? Als  
de sculpturen van Hirst werkelijk  
tweeduizend jaar oud waren, zouden  
ze tot de belangrijkste kunstschaten  
105 van de mensheid behoren. Dat waren  
ze niet. Ze waren gisteren gemaakt.  
Maar ze waren net zo volmaakt als  
de beste kunst van tweeduizend jaar  
geleden. Vinden we ze desalniette-  
110 min minder waardevol, wellicht omdat  
ze te nieuw zijn en te veel glimmen?  
Dan levert Hirst er het verval en de  
sporen van de tand des tijds bij.  
(6) De tentoonstelling ging over  
115 mythevorming en de behoefte aan  
verhalen. De beelden imponeerden  
niet alleen door hun omvang en  
kwaliteit, maar ook door hun geza-  
menlijke evocatieve kracht van een  
120 stoerdere en glorieuzere tijd vol hel-  
den, avonturen en mysterie. Zij lieten  
zien wat wij hebben verloren in deze  
tijd waarin wij alles denken te weten  
over alles en geen helden of goden  
125 meer nodig menen te hebben.  
(7) Een constante in het hele oeuvre  
van Damien Hirst is het ultieme  
memento mori<sup>2)</sup>. Dood en  
vergankelijkheid woekeren in zijn  
130 werk. *Treasures from the Wreck of*  
*the Unbelievable* tilde die thematiek

naar een hoger niveau en stelde de  
vergankelijkheid van onze bescha-  
ving ter discussie. Want als je de  
135 zogenaamde overblijfselen ziet van  
een cultuur die verloren is gegaan,  
kan de vraag in je opkomen wat er  
over twintig eeuwen van onze be-  
schaving zal zijn overgebleven. Dat  
140 is een ongemakkelijke vraag. Wat  
zullen ze in de toekomst van ons in  
een museum zetten?  
(8) Alles wat we maken, is gemaakt  
om kapot te gaan, zodat we blijven  
145 consumeren. En die papier-maché-  
bollen en schoenen aan touwtjes  
gaan het ook niet redden, denk ik.  
Het grootste bouwwerk dat we ma-  
ken, is het world wide web. Dat is  
150 het monument van onze generatie.  
Maar het web is zo vluchtig als het  
immaterieel is. Ik kan nu mijn leuke  
digitale vakantiefoto's al niet terug-  
vinden die ik ooit heb geback-upt op  
155 een server die niet meer bestaat. Het  
is goed dat mijn gedichten die ik in  
Word 4.0 heb geschreven zijn gepu-  
bliceerd met inkt op papier, want mijn  
huidige tekstverwerker kan die be-  
160 standen niet meer openen. Een  
kleine stroomstoring volstaat om ons  
hele wereldwijde web weg te vagen.  
Ons gehele geheugen is zo vergan-  
kelijk als een stroompje elektronen in  
165 een microchip. Geheugen bestaat  
niet zonder materie. Dat laat Hirst  
zien. Daarom heeft hij voor de  
edelste en onvergankelijkste  
materialen gekozen. De kans dat  
170 uitgerekend zijn met opzet bescha-  
digde beelden in de toekomst de  
enige relictten zullen blijken uit onze  
tijd, is niet denkbeeldig.  
(9) We hebben niet eens verhalen  
175 om over te leveren aan de toekomst.  
We hebben geen mythen meer. Ja,  
Mickey Mouse misschien. Of Pluto.  
Hirst heeft hen laten zien. Ze zijn

180 beide zogenaamd teruggevonden in  
het wrak op de zeebodem in de vorm  
van levensgrote bronzen sculpturen.  
Ze zaten onder de schelpen, koraal  
en zeesponzen. In de artikelen en  
recensies die ik over de tentoon-  
185 stelling heb gelezen, werd dit geïn-  
terpreteerd als postmoderne ironie of  
humor. Maar als Mickey Mouse en  
Pluto de enige universele referentie-  
punten zijn van onze cultuur, en dat  
190 zijn ze, valt er weinig te lachen. Het  
contrast met al die goden en helden  
uit glorieuzere epochen wordt dan  
wel erg groot. En dan nog iets. Onze  
Mickey Mouse en Pluto zijn niet van  
195 brons. Ze bestaan uitsluitend op  
celluloid en goedkoop papier.  
**(10)** Ik liep de zalen van *Treasures  
from the Wreck of the Unbelievable*  
binnen alsof ik een jongensboek  
200 opensloeg en ik werd daadwerkelijk  
meegesleept door het avontuur. Maar

geleidelijk aan drong het besef tot mij  
door dat ik oog in oog stond met de  
dood van onze cultuur en het einde  
205 van onze beschaving. Alles van  
waarde ligt met het patina van  
eeuwen overtrokken in het verleden.  
Hirst drukt ons met de neus op de  
feiten door ons een verzonnen verle-  
210 den voor te schotelen. Als iets maar  
oud is, zetten we het in een museum.  
Maar we begrijpen niet dat we zelf in  
een museum leven en dat we niets  
produceren wat zal glimmen in de  
215 pronkzalen van de musea van de  
toekomst. In het breekbare, zuch-  
tende, zinkende Venetië was  
*Treasures from the Wreck of the  
Unbelievable* de zwanenzang van het  
220 Avondland<sup>3)</sup>. Een extreme, groteske,  
fantasievolle evocatie van ons werke-  
lijke en gedroomde verleden, dat was  
het laatste, onherhaalbare grote  
gebaar.

*naar: Ilja Leonard Pfeijffer*

*uit: NRC Handelsblad, 20 december 2017*

*Ilja Leonard Pfeijffer (1968) is een bekende schrijver. Hij heeft dichtbundels en romans gepubliceerd en won meerdere literaire prijzen.*

noot 1 De vertaling van de naam van deze tentoonstelling is: "Schatten uit het wrak van de Ongelooflijke".

noot 2 Memento mori: gedenk te sterven

noot 3 het Avondland: de Europese beschaving

Tekst 1 en tekst 2 hebben betrekking op een tentoonstelling van de kunstenaar Damien Hirst. Behalve vragen over elk van de twee teksten afzonderlijk bevat dit vragenboekje ook enkele overkoepelende vragen over beide teksten.

## Tekst 1 Alles is gemaakt om kapot te gaan

---

De tekst 'Alles is gemaakt om kapot te gaan' kan door middel van onderstaande kopjes in achtereenvolgens vier delen worden onderverdeeld:

deel 1: Introductie

deel 2: Interpretatie van de tentoonstelling

deel 3: Reflectie op de tentoonstelling

deel 4: Eindoordeel over de tentoonstelling

- 1p 1 Bij welke alinea begint deel 3, 'Reflectie op de tentoonstelling'?
- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 4, 'Eindoordeel over de tentoonstelling'?

"Als je daar goed over nadenkt, is dat ironisch." (regels 49-51)

- 2p 3 Leg uit waarom de term 'ironisch' volgens alinea 3 van tekst 1 van toepassing is op de tentoonstelling van Hirst.  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Uit alinea 5 van tekst 1 blijkt dat de tentoonstelling van Hirst op te vatten is als kritiek op de moderne kunst.

- 1p 4 Wat is de essentie van deze kritiek volgens alinea 5?  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

"Alles wat we maken, is gemaakt om kapot te gaan". (regels 143-144)

- 2p 5 Illustreer aan de hand van alinea 8 hoe deze bewering van toepassing is op onze tijd.  
Maak voor je antwoord gebruik van onderstaande tabel. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

constatering	< al gegeven > Het grootste bouwwerk dat we maken, is het world wide web.
probleem	
gevaar	
conclusie	

“Dat is een ongemakkelijke vraag.” (regels 139-140)

- 1p 6 Waarom wordt bedoelde vraag als een ongemakkelijke vraag gezien?
- A omdat bedoelde vraag een retorische vraag is
  - B omdat het antwoord moeilijk onder woorden te brengen is
  - C omdat we tegenwoordig niets met eeuwigheidswaarde maken

“In de artikelen en recensies die ik over de tentoonstelling heb gelezen, werd dit geïnterpreteerd als postmoderne ironie of humor.”  
(regels 183-187)

- 2p 7 Leg uit welke tegenstelling ten grondslag ligt aan deze ironie.  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

“De tentoonstelling ging over mythevorming en de behoefte aan verhalen.”  
(regels 114-116)

- 1p 8 Citeer uit alinea 7 tot en met 10 de zin waaruit blijkt dat deze behoefte aan verhalen tijdens het bezoek aan deze tentoonstelling bewaarheid wordt voor de recensent.

- 2p 9 Hoe luidt het eindoordeel over Hirsts tentoonstelling *Treasures from the Wreck of the Unbelievable*, gelet op de strekking van tekst 1?  
De tentoonstelling is

- A indrukwekkend, omdat Hirst kosten noch moeite heeft gespaard om een gigantische kunstschat te vervaardigen die niettemin fictief is.
- B provocatief, omdat Hirst zich in deze tentoonstelling zonder enige reserve bedient van postmoderne ironie of humor in de vorm van moderne mythen.
- C relativerend, omdat Hirst met zijn fantasierijke weergave van een niet-bestaand verleden een ander perspectief biedt op de tegenwoordige kunst.
- D verontrustend, omdat Hirst de bezoeker een ontluisterende kijk op onze hedendaagse cultuur biedt met het tonen van de zogenaamde schatten.

- 1p 10 Hoe kan het voornaamste doel van tekst 1 het best worden omschreven?  
De tekst

- A biedt de lezer een subjectieve bespiegeling op Hirsts tentoonstelling.
- B geeft een zakelijke en diepgravende analyse van Hirsts tentoonstelling.
- C plaatst de besproken tentoonstelling in de context van het verdere werk van Hirst.
- D wil de lezer overtuigen van de perfecte uitvoering en de beperkte zeggingskracht van Hirsts tentoonstelling.

### Damien Hirsts schitterende scheepswrak

(1) Damien Hirst toont in Venetië een van de mooiste tentoonstellingen die je je kunt voorstellen. Een beelden-pandemonium is het, vol fantasie en kleur en technische virtuositeit en ambitie – en die schoonheid blijkt een ongelofelijke hoeveelheid agressie op te roepen. Zo vond de Engelse krant *The Telegraph* de tentoonstelling een *spectacular failure*<sup>1)</sup> waarmee Hirsts carrière ongetwijfeld schipbreuk zou lijden. (“Ugh.”) *The Times* vond dat de hele expositie maar in zee moest worden gedonderd. En ook op Facebook regende het boosheid. De term ‘populisme’ viel, niet één keer, maar vaak, en dat is binnen het huidige politieke klimaat het ergste verwijt dat een kunstenaar kan treffen.

(2) De tentoonstelling *Treasures from the Wreck of the Unbelievable* toont in twee Venetiaanse musea 189 nieuwe beelden en tekeningen die Damien Hirst en zijn studio de afgelopen tien jaar hebben gemaakt. Die werken worden verbonden door een verhaal. Meteen bij de ingang van de expositie staat te lezen dat in 2008, in de Indische Oceaan voor de kust van de oude handelsstad Azania, het wrak werd gevonden van een schip, de Apistos, dat ergens in de eerste eeuw was vergaan. Het Apistos-verhaal is natuurlijk kolder. Maar toch heeft Hirst zich veel moeite getroost om het geloofwaardig te maken. Het opmerkelijkste, in dit opzicht, zijn de vele films en foto’s (in lichtbakken) die laten zien hoe een groot aantal van de werken in de tentoonstelling daadwerkelijk vanaf de zeebodem

omhoog wordt getakeld – ze hebben daar dus ooit, even echt gelegen.

(3) Dat betekent dus dat Hirst bereid is geweest om louter voor een conceptueel meta-idee tientallen bronzen beelden op de zeebodem af te zinken en ze vervolgens (meteen?) weer omhoog te takelen. Ook in de teksten bij de afzonderlijke werken trekt Hirst een enorm blik met mythische en historische figuren open die op allerlei manieren met de beelden te maken hebben. Opnieuw is het vast voor een groot deel verzonnen, maar de uitwerking is voor hedendaagse kunst zo verregaand, ongekend en idioot dat je onwillekeurig respect krijgt voor Hirsts perfectionisme – en dat is precies de bedoeling.

(4) Met *Treasures* probeert Hirst een fantastische schijnwereld maximale geloofwaardigheid te geven – je zou aan Ovidius’ *Metamorfosen*<sup>2)</sup> kunnen denken, maar evengoed aan Disneyland of aan de Efteling. Een wereld vol verwondering en vermaak, gemaakt om ons af te leiden van de harde werkelijkheid, onder te dompelen in fantasie en kleur en bekende emoties, een bijna klevrige vorm van schoonheid. Wat we normaal kitsch noemen.

(5) Maar is dat het ook? Laat ik maar eerlijk toegeven: ik twijfel. Dat komt allereerst door de pavlovreactie<sup>3)</sup> die Hirst bij veel kunstliefhebbers oproept (en waar hij overigens zelf van harte aan meewerkt): Hirst is de proleet van de hedendaagse kunst, die een schedel beplakt met diamanten

85 (verkoopwaarde 50 miljoen pond) en  
in 2008 in één keer 244 werken  
direct uit zijn atelier liet veilen om zo  
111 miljoen pond op te strijken.

**(6)** Maar wie Hirst louter als een  
90 patser wegzet, vergeet dat hij door  
die enorme bedragen ook een kwes-  
tie aansnijdt die in de kunst steeds  
belangrijker wordt: op welke manier  
vertegenwoordigt kunst een waarde?

95 Wie bepaalt dat? Het zou zomaar  
kunnen dat Hirst daar in *Treasures*  
(let op die titel) een interessant ant-  
woord op formuleert, alleen moeten  
we daarvoor iets doen wat in de  
100 hedendaagse kunstwereld vrij  
ongebruikelijk is: hem inhoudelijk  
serieus nemen. Ja, dat is even  
slikken.

**(7)** Toch zijn daar wel redenen voor.  
105 Door het verhaal van het scheeps-  
wrak geeft Hirst zichzelf de mogelijk-  
heid op de tentoonstelling verschil-  
lende soorten esthetiek voorbij te  
laten komen. Bijna perfect nage-  
maakte klassieke beelden zitten er-  
tussen, maar ook soortgelijke beel-  
den overwoekerd door 'koraal' en  
klassiek uitziende beelden die opval-  
lend veel lijken op Kate Moss<sup>4)</sup> of  
110 Hirst zelf – waarmee Hirst je nadruk-  
kelijk de vraag voorlegt waarom de  
ene stijl eigenlijk mooier of beter zou  
zijn dan de andere.

**(8)** Of neem een gekoesterd begrip  
120 als authenticiteit. Waarom accep-  
teren we al eeuwen dat kunstenaars  
uit de renaissance de stijlmiddelen  
van de Grieken en Romeinen onge-  
geneerd kopieerden, maar mag je  
125 datzelfde mechanisme als heden-  
daagse kunstenaar niet gebruiken?  
Hirst voert zulke vragen wellustig, tot  
in het absurde, door: kijk, daar staat  
Quetzalcoatl, de Azteekse slangen-  
130 god, helemaal in goud, of is het een  
*Transformer*<sup>5)</sup>? (Let op die naam.) En

kijk, Goofy, in brons, helemaal be-  
dekt met 'koraal'. En hoe zien we  
eigenlijk dat die perfect verweerde  
135 potten en ringen en zwaarden in die  
vitrine niet 'echt' zijn? Welke tijd,  
welke cultuur, oosters of westers,  
jong of oud, is hier eigenlijk domi-  
nant? Waar baseren we onze voor-  
140 keur eigenlijk op? Op smaak? Op  
geschiedenis? Of op geld?

**(9)** Daar raakt Hirst een gevoelige  
snaar. Sinds enkele jaren is de  
hedendaagse westerse kunstwereld  
145 in de ban geraakt van het besef dat  
'we' wel heel lang op onszelf gericht  
zijn geweest. Of beter: dat we kunst  
te lang, te stug hebben beoordeeld  
vanuit de eigen westerse traditie. Dat  
150 moet veranderen, vinden veel men-  
sen, er moet meer oog komen voor  
kunst uit andere culturen. Alleen:  
daarbij dringt maar heel langzaam  
het besef door dat onze conceptuele  
155 traditie<sup>6)</sup> een tweekoppig monster is.  
**(10)** Allereerst beseffen 'we' nauwe-  
lijks dat de conceptuele traditie in de  
wereld zoveel invloed heeft verwor-  
ven omdat ze werd gesteund door  
160 een macht die ook economisch en  
politiek mondiaal de dienst uitmaak-  
te. En tegelijk heeft die conceptuele  
traditie onze smaak zo vernauwd dat  
'we' nauwelijks meer beseffen dat ze  
165 er in niet-westerse landen vaak een  
heel andere smaak op nahouden –  
sterker nog: dat in de hele wereld,  
behalve het vooruitstrevende  
Westen, begrippen als ambacht,  
170 schoonheid en traditie in de kunst  
nog heel belangrijk zijn. Die landen  
worden nu rijker, en machtiger. Hun  
esthetiek wordt invloedrijker.

**(11)** Hoe confronterend het ook lijkt:  
175 deze *Treasures*, met hun complexe  
kluts van schoonheden, sluit perfect  
aan op die mondiale smaakverande-  
ring. Hirst geeft de aandacht voor



traditie, voor schoonheid, voor  
180 ambacht een nieuwe lading – en is  
het dan niet ironisch dat juist de  
westerse, progressieve  
kunstliefhebber die vindt dat we open  
moeten staan voor andere culturen  
185 deze tentoonstelling verschrikkelijk  
zal vinden? Sterker nog: hoe langer  
je hier rondloopt, hoe dwingender het  
besef wordt dat iedereen Hirsts werk  
mooi vindt, op een kleine elite  
190 westerse groep progressieve  
kunstliefhebbers na.

(12) Hirst laat zien dat het conceptuele  
westerse schoonheidsideaal  
nog maar heel kort meegaat en een  
195 beperkte reikwijdte heeft. Ik ben er-  
van overtuigd dat hij zijn gelijk niet  
alleen gaat beweren, hij gaat het ook  
bewijzen: je kunt er vergif op inne-  
men dat een groot deel van deze  
200 werken de komende jaren gaat op-  
duiken in al die nieuwe musea die  
worden gebouwd in Qatar, Dubai,

India, Rusland. Zo bekeken is Hirsts  
*Treasures* zomaar een artistiek  
205 statement van jewelste: een groot,  
verleidelijk, gecompliceerd statement  
over een veranderend schoonheids-  
ideaal in een veranderende wereld.  
(13) Natuurlijk, het valt niet mee om  
210 Damien Hirst ineens te beschouwen  
als een serieuze cultuurcriticus. Het  
aura van poenerigheid en patserig-  
heid is hardnekkig. Maar zijn  
*Treasures* zouden heel goed een  
215 harde les kunnen zijn over de wester-  
se culturele dominantie: wie echt wil  
openstaan voor andere culturen, zal  
steeds vaker iets moeten slikken wat  
hij niet lekker vindt. Wen er maar  
220 aan. Dat veel westerse kunstliefheb-  
bers Hirsts beelden kitsch vinden,  
daar is niks mis mee, maar het kan  
geen kwaad als we óók beseffen dat  
dit oordeel mondiaal vermoedelijk  
225 niet breed gedragen zal worden. En  
misschien wel nooit breed is gedeeld.

naar: Hans den Hartog Jager  
uit: NRC Handelsblad, 12 april 2017

Hans den Hartog Jager (1968) studeerde Nederlands en kunstgeschiedenis en  
werkt vanaf 1991 als journalist.

noot 1 *spectacular failure*: een spectaculaire mislukking

noot 2 *Metamorfosen* is een boek van Ovidius over de schepping van de wereld. Niets blijft  
en niets vergaat, zo is de grondgedachte van *Metamorfosen*.

noot 3 pavlovreactie: een reactie die, eenmaal aangeleerd, automatisch optreedt

noot 4 Kate Moss is een bekend fotomodel.

noot 5 *Transformer*: een robot uit een televisie- en filmserie die kan transformeren in een  
voertuig of een dier

noot 6 conceptuele traditie: vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw stond in veel  
westerse kunst de opvatting centraal dat het idee achter een kunstwerk minstens  
even belangrijk is als het kunstwerk zelf

## Tekst 2 Damien Hirsts schitterende scheepwrak

---

Tekst 2 kan door middel van onderstaande kopjes in vijf delen worden onderverdeeld:

deel 1: Inleiding

deel 2: Beschrijving

deel 3: Interpretatie

deel 4: Eindoordeel

deel 5: Slot

1p 11 Bij welke alinea begint deel 3, 'Interpretatie'?

1p 12 Bij welke alinea begint deel 4, 'Eindoordeel'?

Een woordspeling is een woordcombinatie waarmee een schrijver een komisch of retorisch effect nastreeft. In alinea 1 van tekst 2 kunnen twee zinnen als een woordspeling worden opvat.

3p 13 Citeer de twee zinnen die als woordspeling kunnen worden opgevat en leg uit waarom deze zinnen als woordspeling kunnen worden opgevat. Maak voor je antwoord gebruik van informatie uit alinea 1 en 2.

"Het Apistos-verhaal is natuurlijk kolder." (regels 34-35)

2p 14 Citeer twee zinnen of delen van zinnen waaruit af te leiden is dat het Apistos-verhaal niet waar is, gelet op de informatie in alinea 2 en 3.

"Laat ik maar eerlijk toegeven: ik twijfel." (regels 77-78)

1p 15 Waarover wordt door de ik-figuur getwijfeld?

"Dat komt allereerst door de pavlovreactie die Hirst bij veel kunstliefhebbers oproept (en waar hij overigens zelf van harte aan meewerkt)" (regels 78-82)

1p 16 Wat veroorzaakt de voorgenoemde pavlovreactie bij kunstliefhebbers, gelet op de tekst?

het feit dat Hirst

A eerder bezig lijkt te zijn met geld verdienen dan met het maken van kunst

B met veel duurdere materialen werkt dan gebruikelijk is in de kunstwereld

C niet oprecht open lijkt te staan voor niet-westerse culturen en esthetiek

D slechts verleidelijke en gecompliceerde statements maakt met zijn kunst

In alinea 6, 7 en 8 van tekst 2 wordt het standpunt onderbouwd dat we Hirst serieus moeten nemen.

- 3p 17 Vat de onderbouwing van dit standpunt samen.  
Neem daartoe de nummers van de alinea's over en vul de zin steeds aan.  
Gebruik voor je antwoord in totaal niet meer dan 30 woorden.

We moeten Hirst wel serieus nemen want hij stelt vragen over	
alinea 6	
alinea 7	
alinea 8	

In regel 155 van tekst 2 is er sprake van een "tweekoppig monster".

- 2p 18 Waaruit bestaan die twee koppen van dit monster?  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- 1p 19 Welke factor wordt in tekst 2 genoemd als verklaring voor het ontstaan en in stand blijven van de heersende smaak én voor toekomstige veranderingen daarin?  
Gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

In alinea 11 van tekst 2 wordt het ironisch genoemd dat de westerse, progressieve kunstliefhebber de tentoonstelling van Hirst verschrikkelijk zal vinden.

- 2p 20 Leg uit waarom deze reactie ironisch wordt genoemd.  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.
- 2p 21 Hoe luidt het eindoordeel over Hirsts tentoonstelling *Treasures from the Wreck of the Unbelievable*, gelet op de strekking van tekst 2?  
De tentoonstelling is
- A bewonderenswaardig, omdat Hirst kosten noch moeite heeft gespaard om zijn conceptuele meta-ideeën grootschalig uit te werken.
  - B confronterend, omdat Hirst de West-Europese bezoeker dwingt tot nadenken over zijn eigen beperkte kunstopvattingen.
  - C revolutionair, omdat Hirst met grote ambachtelijkheid en verregaande authenticiteit een nieuwe wereld heeft neergezet.
  - D verrassend, omdat Hirst hiermee meer interesse in de westerse kunstwereld toont dan men tot dusverre van hem gewend is.

## Overkoepelende vragen bij tekst 1 en tekst 2

---

Zowel tekst 1 als tekst 2 gaat in op de mening van kunstcritici dat de kunst van Hirst kan worden beschouwd als kitsch. In beide teksten wordt deze mening op een andere reden gebaseerd.

- 2p **22** Geef per tekst deze reden weer. Neem de letter over die voor de betreffende zin staat en maak elke zin af.
- a Volgens tekst 1 beschouwen kunstcritici de tentoonstelling als kitsch, omdat ...
  - b Volgens tekst 2 beschouwen kunstcritici de tentoonstelling als kitsch, omdat ...

In elk van de twee teksten 1 en 2 komt al dan niet expliciet een advies naar voren.

- 2p **23** Geef van beide teksten de essentie van het advies weer. Neem de letter over die voor de betreffende zin staat en maak elke zin af.
- a Als de huidige westerse samenleving waarde hecht aan kunst, dan doet ze er volgens tekst 1 goed aan ...
  - b Als westerse kunstliefhebbers echt openstaan voor andere culturen, dan moeten ze volgens tekst 2 ...

### Data zijn duur

(1) Data worden zo ijverig verzameld omdat ze goedkoop zijn, hoorde ik laatst een ambtenaar zeggen. Dat klonk logisch. Toch denk ik zelf dat  
5 ze zo ijverig worden verzameld omdat ze duur zijn. Dat klinkt namelijk nog logischer. Data zijn niet onstoffelijk, je moet ze produceren, opslaan, transporteren en distribueren: alleen  
10 al met die fysieke rompslomp is mateloos veel geld gemoeid. En dan moeten het analyseren en investeren nog beginnen.

(2) Dataficering is dus allereerst een  
15 lucratief bedrijf. Neem een analoog kind en tover dat om tot een digitaal kinddossier: nu heb je opeens apparaten nodig, meetsystemen, accounts, opslagsservers, analyse-  
20 software, netwerken. Vertaal een persoon in persoonsgegevens, een patiënt in elektronische mappen, een briefje van tien in financiële data en je hebt bedrijfsmatige infrastructuren  
25 nodig. Dataficering is big business.

(3) Waarom kijken moderne artsen niet langer naar hun patiënt, maar naar hun computer? Omdat ze druk in gesprek zijn met bedrijven die,  
30 letterlijk achter de schermen, met de patiëntgegevens aan het werk gaan. In de spreekkamer, in de kilometer-teller van je auto en in alle klaslokalen zitten opeens bedrijven die er tot  
35 voor kort niet zaten. Hoe meer data je maakt, hoe meer economische bedrijvigheid er is.

(4) Nu had je vroeger natuurlijk ook data. Wetenschap, recht en bestuur  
40 hebben de werkelijkheid altijd al naar een informationele werkelijkheid vertaald – gegevens verzameld over

de wereld, categorieën en ordeningen aangebracht, profielen  
45 geschetst. Maar de informationele werkelijkheid waarmee zij kwamen aanzetten, was grotendeels publiek en openbaar. Kennis, wetten, geld en beleid waren publieke middelen.

(5) De eerste stap in de moderne  
50 revolutie is de privatisering van alles. We noemen de nieuwe grootmachten niet alleen Googlonia en Facebookistan omdat zulke bedrijven een om-  
55 zet hebben waarmee ze landen evenaren, maar vooral omdat ze functies van staten overnemen. De publieke middelen worden privaat. Techgiganten zijn eigenaar van de infrastructuur, ze downloaden burgers, ze  
60 vervangen publiek geld door privaat geld en ze leggen onbekende, private normen op via software. Hun wereldmacht is niet alleen economisch,  
65 maar ook politiek.

(6) Nu is het uiteraard fijn dat bedrijven kansen zien in nieuwe technologieën. Maar het is minder fijn dat  
70 democratieën hun politieke macht zo snel uit handen geven. Het maken van data en algoritmes is politiek werk: je definieert menselijk gedrag en kiest in welke richting je dat gaat bijsturen. Over de ideologieën van  
75 techbedrijven als Amazon, Microsoft en Apple zou je daarom een gesprek in het parlement willen voeren. Maar gesprek, zeggenschap en controle zijn er niet.

(7) De macht van de technologie-  
80 bedrijven heeft daardoor nu al grote totalitaire potentie. Het kan zijn dat Google de militaire robottechnologie van Boston Dynamics uit jeugdige

85 nieuwsgierigheid heeft aangeschaft,  
het kan zijn dat het bedrijf het DNA  
van burgers verzamelt uit weten-  
schappelijke bevrologenheid, maar de  
90 greep op de wereldbevolking noopt  
tot wantrouwen. Of op zijn minst tot  
publieke bemoeienis.

(8) En de tweede stap in de revolu-  
tie? Die wordt gezet als data zich  
95 binnenkort met behulp van kunstmati-  
ge intelligentie verzelfstandigen.  
Kennis, wetten en beleid zijn dan niet  
langer publiek, niet langer privaat,  
maar autonoom. Misschien kunnen  
100 we daarover in het parlement ook  
alvast eens iets zeggen.

*naar: Maxim Februari*

*uit: NRC Handelsblad, 28 juli 2017*

*Maxim Februari (1963) is jurist, schrijver en columnist.*

### Tekst 3 Data zijn duur

---

“De eerste stap in de moderne revolutie is de privatisering van alles.”  
(regels 50-51)

Volgens het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 1 tot en met 5 van tekst 3 doet deze privatisering zich voor in verschillende beroepsdomeinen.

2p **24** Noem drie van deze beroepsdomeinen.

“De eerste stap in de moderne revolutie is de privatisering van alles.”  
(regels 50-51)

1p **25** In welke alinea van tekst 3 komt deze “privatisering van alles” voor het eerst aan de orde?

In tekst 3 staat de ontwikkeling centraal in het eigenaarschap van data.  
Deze ontwikkeling kent drie fasen.

3p **26** Geef aan welke drie fasen dit zijn.  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

“Nu is het uiteraard fijn dat bedrijven kansen zien in nieuwe technologieën. Maar het is minder fijn dat democratieën hun politieke macht zo snel uit handen geven.” (regels 66-70)

1p **27** Hoe moeten bovenstaande twee zinnen worden begrepen in het licht van de tekst als geheel?

- A Doordat de overheid zich weinig bemoeit met dataverzameling en -verwerking, richten nieuwe bedrijven zich hierop.
- B Hoewel er met databewerking veel geld te verdienen is, moeten deze activiteiten voorbehouden blijven aan de overheid.
- C Omdat bedrijven gemakkelijker internationaal opereren, zijn zij in het voordeel als het gaat om dataverzameling en -verwerking.
- D Weliswaar valt innovatie door bedrijven te prijzen, maar in dit geval mogen ze niet ongecontroleerd hun gang gaan.

2p **28** Tot welke tekstsoort kan tekst 3 worden gerekend, gelet op de strekking van de tekst?

De tekst is een

- A beschouwing, want in de tekst komen met name verschillende visies op de toenemende dataficering aan de orde.
- B beschouwing, want in de tekst komen voornamelijk visies op nieuwe technologieën aan de orde.
- C betoog, want in de tekst wordt hoofdzakelijk bepleit dat de privatisering van data argwaan zou moeten wekken.
- D betoog, want in de tekst wordt voortdurend bepleit dat de moderne revolutie behalve risico's talrijke kansen kan bieden.

In tekst 3 komen diverse nadelen van de huidige omgang met data aan de orde.

1p **29** Wat is de essentie van deze nadelen?  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 3 worden oproepen gedaan aan politici om ervoor te zorgen dat de macht niet wordt kwijtgeraakt.

2p **30** Welke twee dingen zouden politici hiertoe moeten agenderen volgens de tekst?



## tekstfragment 1

Of, stelde Horvitz, directeur van het onderzoekslab van Microsoft, hoe eerlijk is onze democratie nog als we op basis van Facebookberichten precies weten hoe iemand zich voelt en hoe je hem moet bespelen om niet (of wel) te gaan stemmen? De Britse krant *The Guardian* schreef vorige maand hoe de meest geavanceerde techniek op dit gebied in handen is van big-data-miljardair Robert Mercer.

*naar: Jan Benjamin, De renaissance van kunstmatige intelligentie uit: NRC Handelsblad, 13 maart 2017*

- 2p 31 Citeer drie zinnen uit tekst 3 die elk afzonderlijk kunnen worden gezien als een samenvatting van de zorgen die door Horvitz worden geuit in tekstfragment 1.
- 2p 32 Noteer de nummers van twee alinea's uit tekst 3 waaruit een negatieve houding blijkt ten aanzien van het afgeven van de politieke macht.

### Lekker leerlingen lastigvallen

(1) Ik weet het niet met die Facebookdiscussies. Het overkomt mij regelmatig dat ik inhaak op een grammaticale vraag die een docent 5 Nederlands stelt en dat ik terecht kom in een discussie die mij op een gegeven moment een ongemakkelijk gevoel geeft.

(2) Er is altijd een heleboel animo 10 voor zo'n grammaticale discussie. Ook al gaat het soms maar om een woordsoort- of zinsdeelbenoeming, of om de vraag of de ene of de andere zin goed of fout is, het is een feit dat 15 er meestal meerdere docenten enthousiast deelnemen aan de gedachtewisseling.

(3) Natuurlijk wordt het snel onoverzichtelijk, waardoor niet iedereen 20 eerst alles leest. Daardoor zie je soms na drie dagen discussiëren iemand een antwoord toevoegen dat al eergisteren verworpen was. De discussies zijn vaker getrouwe 25 kopieën van iets wat al enkele jaren (of maanden) eerder besproken is,

waardoor mensen met een iets minder optimistische levensopvatting dan ik al snel het gevoel zouden 30 kunnen krijgen dat alle moeite vergeefs is. Maar dat vind ik allemaal nog tot daaraan toe.

(4) Moeilijker heb ik het met mensen die op een gegeven moment aan- 35 haken met de opmerking "Als we het zelf al niet weten!" De gevolgtrekking daaruit moeten we meestal zelf bedenken, maar deze wordt soms verwoord met de retorische vraag 40 "Moeten we onze leerlingen daarmee lastigvallen?" Blijkbaar is het zo dat je leerlingen 'lastigvalt' als je iets bespreekt wat je zelf niet weet. Dat moet je dus vooral niet doen. En dus 45 zijn er ook altijd docenten die opmerken: "Schrappen dat voorbeeld!" Vooral niet gebruiken in een toets, en bij voorkeur ook niet bespreken in de klas, want dat 50 scheidt alleen maar verwarring.

(5) Eigenlijk is hier sprake van een soort framing<sup>1</sup>). Het frame is dat

onzekerheid in het onderwijs een vorm van kindermishandeling is. Dat  
55 klinkt misschien een beetje cru, maar de vooronderstelling achter die retorische vraag is wel degelijk dat het lastigvallen van leerlingen niet in de haak is. Nee, natuurlijk moeten  
60 we leerlingen niet lastigvallen.

**(6)** Volgens het frame zouden leraren alleen vaten met zekere kennis mogen uitstorten over de leerlingen. Daarmee doen ze de leerlingen een  
65 plezier, omdat deze niet lastiggevallen wensen te worden. Ik geloof niet dat het zo werkt. Leren is je grenzen verleggen, en als je dat wilt doen, dan helpt het niet veel om  
70 in het veilige midden, zo ver mogelijk van die grenzen te blijven. De onzekerheid van grensgevallen is

juist wat je nodig hebt om verder te komen.

75 **(7)** Het is tijd voor reframing<sup>2)</sup>: leerlingen moeten zo veel mogelijk lastiggevallen worden. Ze moeten geprikkeld, gepord, uitgedaagd en een beetje uit het lood geslagen  
80 worden. Zekerheden, daar hebben ze weinig aan (en die vinden ze diep in hun hart ook oninteressant), ze moeten juist kunnen omgaan met de onzekerheden van het leven.  
85 Toetsen moeten vooral vragen en opdrachten bevatten waarvan de docenten de uitkomsten niet weten, zodat de leerlingen optimaal de gelegenheid krijgen om te laten zien  
90 hoe ze hierover denken of redeneren, en of ze in staat zijn om bewuste keuzes te maken.

*naar: Peter-Arno Coppen*

*uit: Levende Talen Magazine 2017 (104) nr. 1*

*Peter-Arno Coppen (1958) is hoogleraar Vakdidactiek aan de Letterenfaculteit van de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij houdt zich onder andere bezig met grammaticaonderwijs.*

noot 1 Bij framing worden woorden en beelden doelbewust gekozen, zodat bepaalde aspecten van een onderwerp worden benadrukt en andere onderbelicht blijven.

noot 2 reframing: herframing, waarbij andere aspecten van een onderwerp worden benadrukt dan bij een eerdere framing

## Tekst 4 Lekker leerlingen lastigvallen

---

In de inleiding van een tekst kan op verschillende manieren ervoor worden gekozen de aandacht van de lezer te trekken.

- 1p 33 Voor welke manier is in alinea 1 van tekst 4 het duidelijkst gekozen?  
In alinea 1 van tekst 4 wordt vooral de aandacht getrokken door
- A aan te sluiten bij de actualiteit.
  - B af te wijken van een algemene bevinding.
  - C een afwijkend standpunt in te nemen.
  - D een persoonlijke ervaring mee te delen.
  - E een schokkend gegeven te presenteren.

In alinea 1 tot en met 3 van tekst 4 wordt geprobeerd het gedrag van bepaalde deelnemers aan de Facebookdiscussies over grammatica te vergoelijken.

- 1p 34 Hoe wordt geprobeerd het gedrag van deze deelnemers te vergoelijken?

“Maar dat vind ik allemaal nog tot daaraan toe.” (regels 31-32)

Met geciteerde zin toont de auteur zich toegeeflijk.

- 1p 35 Waarop is deze zin een toegeving?

In alinea 4 en 5 van tekst 4 wordt bezwaar gemaakt tegen de opvatting van sommige mensen die deelnemen aan de Facebookdiscussies.

- 1p **36** Hoe luidt de opvatting waartegen bezwaar wordt gemaakt?  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Eigenlijk is hier sprake van een soort framing.” (regels 51-52)

- 1p **37** Citeer de zin die laat zien dat docenten de geframede opvatting in de praktijk brengen.

In alinea 7 van tekst 4 is een volledige redenering aanwijsbaar.

- 2p **38** Citeer de zinnen die respectievelijk het standpunt, het argument en de aanbeveling van deze redenering uit alinea 7 verwoorden.

standpunt	
argument	
aanbeveling	

De titel van tekst 4 luidt: ‘Lekker leerlingen lastigvallen’. Gezien de rest van de tekst kan deze titel worden opgevat als een paradox.

- 2p **39** Leg het paradoxale van deze titel uit.  
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Een kritisch lezer zou kunnen opmerken dat er in alinea 7 van tekst 4 sprake lijkt van het overdrijven van voordelen.

- 1p **40** Leg deze drogreden uit door onderstaande zin af te maken:  
Als leerlingen vragen over grammatica krijgen waarop het antwoord niet eenduidig is, dan wil dat nog niet zeggen dat ...  
Geef antwoord in een volledige zin en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In tekst 4 wordt gesproken over docenten die leerlingen niet willen confronteren met vragen waarop zijzelf het antwoord niet weten.

- 1p **41** Wat is de belangrijkste kritiek op deze docenten, gelet op de strekking van de tekst?  
Deze docenten  
A bieden te weinig uitdaging aan de leerlingen.  
B vereenzelvigen zich te zeer met de leerlingen.  
C weten niet meer van de stof dan de leerlingen.  
D zijn bang om af te wijken van het schoolboek.

- 2p 42 Welke bewering geeft het best de hoofdgedachte van tekst 4 weer?  
Docenten zouden
- A de grenzen van de te onderwijzen lesstof beter moeten aangeven.
  - B hun leerlingen veel vaker moeten confronteren met onzekerheden.
  - C vaker hun eigen deskundigheid tijdens de les in twijfel moeten trekken.
  - D zich minder moeten richten op de meningen van collega's op Facebook.

---

**Bronvermelding**

*Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.*